

Frågor och svar om älgar

Var lever älgar?

Älgar finns i hela Sverige utom på Gotland. De trivs bäst i skogar med bra skydd och rätt sorts mat, men kan anpassa sig till olika miljöer.

Älgar gillar också att vara i öppna landskap om det finns tillräckligt med mat och det inte är för varmt. Särskilt under våren och hösten betar de gärna örter eller grödor på ängar och åkrar under kvällar, nätter och morgnar.

Foto: Jörgen Wiklund

Lever älgar på samma ställe hela livet?

Älgar har hemområden där de lever sina liv. Vissa älgar stannar i samma område året runt, medan andra vandrar för att tillbringa sommaren och hösten på en annan plats än på vintern.

Älgens hemområde kan vara ganska stort, men precis som vi går till affären för att skaffa mat och bäddar ner oss i sängen för att vila använder älgerna vissa delar av området mer. De delar av hemområdet där älgerna spenderar mer än hälften av sin tid kallas för älgens kärnområde.

Hur långt vandrar älgarna?

Andelen älgar som vandrar, när de ger sig i väg samt hur långt de vandrar varierar beroende på var i Sverige älgarna lever och från individ till individ.

Det finns en tumregel för älgarnas vandring: ju längre norrut vi kommer, desto fler vandringsälgar och längre vandringar. Det omvända gäller söderut; fler stationära älgar (älgar som stannar) och kortare sträckor för dem som vandrar.

De flesta vandringsälgar i norr förflyttar sig mellan ungefär tre och nio mil. (Den längsta vandringen vi mätt är över 20 mil!) De få älgar som vandrar i södra Sverige går ungefär sex till tio kilometer.

Hur lever älgar – i familj, flock eller ensamma?

Älgar lever ensamma, utom älgkon och kalven som lever tillsammans tills kalven blivit nästan ett år. Då jagar mamman i väg kalven för att kunna föda nya kalvar.

Under vandring eller vinterbete kan flera älgar samlas på samma ställe. På vintern är det svårare att hitta platser med både mat och skydd, då blir det naturligt att flera djur samlas där det finns bägge delar.

Hur länge lever älgar?

En älgko kan leva till över 25 års ålder om hon får leva ostört, har tillgång till bra föda, håller sig frisk och inte drabbas av åldersrelaterade sjukdomar som grå starr, cancer eller nedslitna tänder.

En älgdjur dör oftast betydligt tidigare på grund av jakttryck eller strider och fysisk påfrestning under parningssäsong. Få tjurar blir äldre än 10 år. Dock finns en rapport om en tjur från Södermanland som nått hela 21 års ålder, vilket skulle kunna vara ett rekord.

När föds älgkalvarna?

Älgkalvarna föds oftast under maj månad i södra Sverige och något senare i de norra delarna av landet. Förenklat sker kalvningen 2,5 dagar senare för varje breddgrad vi rör oss norrut. I höjd med Växjö i Småland föds kalvarna i mitten av maj och i höjd med Kiruna i Lappland föds de i början av juni.

Älgkalvar. Foto: Fredrik Stenbacka, SLU

Hur länge är älgkon dräktig?

Älgkon är dräktig i cirka 8 månader, men det kan variera ett par veckor mellan individer. Även tiden för parning kan variera mellan individer med flera veckor.

Hur länge följer älgkalven med sin mamma?

Oftast följer kalven med sin mamma i ett år. Älgkon diar kalven och lär den sedan att leta mat. Hon lär den också hur den ska bete sig för att överleva. Innan det är dags för älgkon att kalva igen stöter hon bort fjolårskalven.

Vad heter de olika medlemmarna i en älgfamilj?

En älghane kallas tjur eller oxe och en älghona kallas ko (kviga innan hon fått kalvar). Älgens ungar kallas kalvar. För att en älgkalv ska bli till behövs en älgko och en älg tjur som parar sig. Efter parningen lever älgkon och älg tjuren på varsitt håll och det är älgkon (mamman) som uppfostrar kalven det första året.

Älg tjur. Foto: Jörgen Wiklund

Hur ser man om älgen är en hona eller hane?

Det går att se skillnad på älgar av hon- och hankön på olika sätt; älgdjurar har horn som de tappar efter parningssäsongen. Om hornen inte vuxit ut går det ofta att se hornknoppar där de ska växa ut. Det går också att se skillnad på hållningen, kroppsformen, hakskäggets form och såklart könsorganen. Älgkor har också en ljus pälsstrimma längs insidan av bakbenen precis under den korta svansen.

Vad händer med en älg när den dör?

När en älg dör av sig själv är det oftast på grund av ålder, sjukdom eller svält. Så fort älgen dör startar en nedbrytningsprocess som gör att älgens kropp bryts ner och blir en del av naturens kretslopp.

Ganska snabbt känner asätare (djur som äter döda djur) lukten av kadavret eller får syn på det. Det kan vara korpar, järvar, björnar, örnar till exempel. De kan bära i väg med olika delar av älgen och ge till sina ungar. Det finns också många mindre nedbrytare som gnagare, maskar och insekter, men också så små nedbrytare att vi inte kan se dem; som svampar och bakterier. Flugor har ypperligt luktsinne och det kan räcka med några få timmar innan en flughona (ofta spyflugor) känner doften av ett dött djur. Då flyger hon genast dit och lägger upp till 200 ägg på djuret. Inom ett dygn kläcks äggen och ut kommer larver som börjar äta på kadavret och gräver sig djupare och djupare ner i vävnaden. Ju varmare det är ute desto snabbare kläcks äggen. Dessa larver kallas ibland för likmaskar men är, trots det lite otäcka namnet, viktiga nedbrytare i naturen.

Asätarna och nedbrytarna äter tillsammans hela älgens kropp. Om älgen dör under sommaren så kan hela kroppen vara borta på bara tre till fyra veckor. Kvar återstår ibland bara en mörk fläck på marken. På vintern tar det längre tid. Gnagarna tycker om att gnaga på horn eller skelett och det är ett sätt för dem att få i sig viktiga mineraler.

Hur stora är älgar?

En vuxen älg väger mellan 200 och 700 kg och kan mäta två meter i mankhöjd. Älgtjurar är oftast större och tyngre än älgkor.

Hur fort kan en älg springa?

En älg i full galopp kan springa i över 60 km/h.

Vad äter älgar?

Älgen är ganska petig med maten och vill gärna ha en variation av växter för att må bra. Risväxter som blåbär, lingon och ljung är favoritföda tillsammans med knoppar, blad och skott från ronn, asp, sälg och ek. På sommaren äter älgen mer än dubbelt så mycket mat som på vintern för att växa och lagra energi inför vintern, då den i stället äter mager föda. Då föredrar den grövre kvistar från olika trädslag.

Foto: Jörgen Wiklund

Hur långt kan en älg färdas under en dag?

Älgar kan gå långt, men det beror på varför de rör sig. Blir de störda av rovdjur eller jakt kan de röra sig någon mil på en dag. Under älgvandringen tar de det lite lugnare och rör sig upp till en mil eller två.

Hur ser älgens bajs ut?

Spillningen ser oftast olika ut på sommaren och andra tider på året och det beror på att födan är olika. På sommaren är den lite lös, ljusbrun och kan ibland likna en mindre komocka men med något hårdare konsistens.

På hösten, vintern, och tidig vår när födan är mer fiberrik så är bajset mer "klassiskt" med ovala mörkbruna kulor som är några centimeter långa. Vuxna djur har större kulor än kalvar. Högarna har oftast 10–30 kulor och älgen bajsar ganska ofta – upp till 20 gånger per dygn.

Älgspillning i mars. Foto: Susanna Bergström, SLU

Går det att se hur gammal en älg är?

För att veta hur gammal en älg är kan man räkna dess kindtänder. En vuxen älg har sex, en fjolårskalv har fyra till fem och en kalv har tre. En kalv är mindre till storleken och har kort huvud. En vuxen älg är oftast minst dubbelt så stor som en kalv och har ett längre huvud.

En äldre ko har oftast längre huvud än en yngre ko och en äldre tjur har oftast större kropp och horn än en yngre tjur. En gammal tjur har större bredd mellan de yttersta hornspetsarna (kallas utlägg) och grövre horn än en yngre.

Hur sover älgar?

Älgar sover liggandes på mage och ofta med huvudet böjt ner mot bröstet men kan också sova med huvudet rakt fram på marken. Ibland kan de nästan sova ståendes om allt är lugnt och stilla omkring dem.

Hur bra är älgar på att simma?

Älgar är superbra simmare och har flythjälp av den stora gasfyllda förmagen som kallas våm. Dessutom har de stora lungor som, när de är fyllda med luft, hjälper älgerna att ligga bra i vattnet. Älgar simmar ungefär som en hund och spretar med klövarna för att få bättre motstånd i vattnet när de tar sig fram. De kan simma flera kilometer utan problem, och till och med kalvar som bara är några dagar gamla kan simma bra. Ingen simskola här inte!

Varför vill älgarna simma över älven (det måste ju vara superkallt)?

Älgarna simmar över älven för att kunna fortsätta sin vandring till sitt sommarviste. Även om vattnet är kallt så är pälsen tillräckligt isolerande. Lite som en vådräkt.

Hur ser älgens fötter och spår ut?

Älgen är ett partåigt hovdjur som går på två tår med klövar som kan liknas vid våra naglar.

Bakfötterna sträcker sig från klövarna upp till hasen, som är som vår häl. Framfötterna sträcker sig från klövarna upp till handleden som heter karpus men kallas för handled/-lov eller framknä och sitter en bit upp på frambenet.

På baksidan av tårna sitter lättklövarna. De är minivarianter av klövarna men har egentligen inte någon funktion. Lättklövarna är tydliga i älgspår där de ser ut som små trekantier under de stora klövvavtrycken.

Ju större älg desto större spår. Springer älgen fort eller rör sig i sumpig terräng så syns det att klövarna spretar för att få bättre grepp och bärighet.

Älgspår.
Foto: Susanna Bergström, SLU

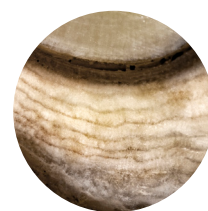
Så här ser lättklövarna ut. Foto: Jörgen Wiklund

Hur och varför låter älgar?

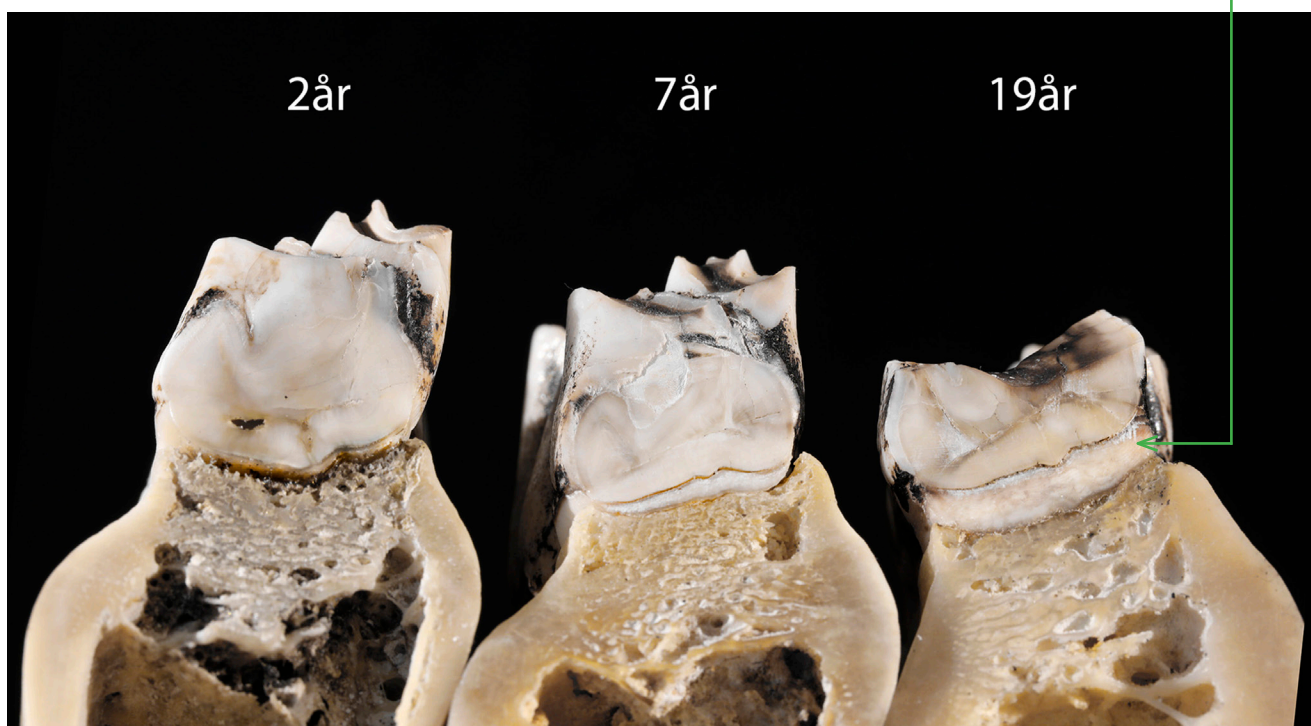
Älgar har flera olika läten som de använder beroende på situation. En älgkalv gnyr för att kalla på mamma. En mamma hostar kraftigt för att varna kalvarna eller en tilltänkt fiende. En tjur kan låta för att visa en ko att han är redo att para sig. En ko kan kalla på en tjur för att visa att hon är redo att para sig. Vissa av ljuden är ganska lätta att härma.

Hur ser älgens tänder ut?

Älgens tänder är perfekt anpassade för att sönderdela grov föda och är ganska typiska för en idisslare. De rörs framåt och i sidled för att mala sönder födan och har ganska vassa kanter. De slits ned under hela älgens liv, men trycks samtidigt uppåt av ett växande tandcement. I tandcementet finns årsringar som visar att älgen äter gott om näringsrik föda på sommaren, ljusa breda partier i cementet, och näringsfattig ”svältkost” som ger en mörk tunn linje i cementet. Framtänder finns bara i underkäken och på motsvarande sida i överkäken sitter en hård broskplatta.

TAND-
CEMENT
MED ÅRS-
RINGAR.

Fjärde kindtanden i genomskäring. Foto: Jörgen Wiklund, SLU

Vad menas med att älgarna kan bli rödlistade?

Den svenska rödlistan är en lista över arter och deras hotstatus i Sverige. Älgarna kan bli rödlistade för att älgstammen har minskat flera år i rad, inte för att den håller på att utrotas. Älgpopulationen har minskat för att avskjutningen ökat och man har då fällt fler älgar på hösten än det föds på våren. Sen tas en del älgar av rovdjur eller dör i trafiken.

Varför har några älgar halsband?

Älgarna har halsband med sändare för att vi ska lära oss mer om älgen. Hur, var och varför den rör sig, hur klimatförändringarna, vädret, jakt och rovdjur påverkar den, med mera. Det är utbildad personal på Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, som sätter på halsbanden efter att älgen sövts med en bedövningspil från en helikopter. Det är förbjudet att sätta halsband på älgar utan att ha en massa olika tillstånd och kunnig personal, vilket SLU har.

Älg i Nikkaluokta med GPS-halsband. Foto: Susanna Bergström, SLU

Hur fungerar älgjakten i Sverige?

Älgjakt är en tradition som har tusentals år på nacken. Det vittnar inte minst alla fornlämningar om (till exempel i Kullberg där SVT sänder "Den stora älgvandringen"). Älgen har i alla tider varit viktig för människor – både för att få mat, skinn, päls och ben (för att tillverka redskap). Nu för tiden jagas älgen av liknande och lite andra skäl. Köttet är en viktig del, men även upplevelsen. Dessutom jagar vi för att minska skador på skog och för att minska risken för trafikolyckor.

Jakten går till på olika sätt. Ibland smyger jägaren eller vakar på älgarna, ibland lockar man dem. Oftast används en älghund som letar upp älgen och skäller på den (då står älgen oftast stilla), och då kan jägaren smyga in och fälla älgen. Ibland går flera människor på rad i skogen så att älgen rör sig bort från dem så att väntande jägare (oftast i jaktorn) kan fälla den.

Älgar jagas framför allt på hösten och under tidig vinter. Alla som har jägarexamen, vapenlicens och en jaktmark att jaga på får jaga älg, men jaktmarken får inte vara för liten.

Vilka fiender har älgarna?

Den vanligaste dödsorsaken hos älgar i Sverige är jakt. Annars är huvudfienden varg, som jagar och dödar både vuxna och unga älgar. Brunbjörn dödar också älgar men oftast nyfödda kalvar på sommaren. Trafiken är också en dödsorsak.

Vad är rovdjur?

Rovdjur är djur som jagar, dödar och äter andra djur. Det finns stora och små rovdjur men även pyttepyttesmå rovdjur som olika typer av insekter och spindlar. Stora rovdjur är exempelvis brunbjörn, varg, lodjur, järv och kungsörn. Små rovdjur kan vara rävar, vesslor, hermeliner eller ugglor. Rovdjur finns i hela Sverige men alla rovdjur finns inte överallt.

Hällristningar med älg vid Nämforsen.
Foto: Jörgen Wiklund

Hur ser älgens päls ut?

På benen är pälsen grå för att sedan övergå till en mörkbrun eller nästan svart färg på kroppen. Älgen byter päls mellan sommar- och vintersäsong. Sommarpälsen har oftare en lyster som man inte alltid ser på vintern.

Varför har tjurarna horn?

Tjuren behöver horn för att kunna visa upp sig för korna, att visa andra tjurar sin status och i sista hand för att slåss med andra tjurar om kornas gunst. Hornen fälls efter parningssäsongen för att de inte behövs längre och det sker när dagsljuset minskar och hormonnivåerna i blodet går ner. Efter att de tappat hornen börjar ganska snart nya horn växa ut igen för att användas under kommande parningssäsong.

Hos unga tjurar är hornen smala och korta och består oftast bara av en pinne på varje sida. Hornen blir sedan större för varje år och får fler taggar, blir grövre och får större spännvidd.

I huvudsak finns två varianter av horn – stånhorn (kallas cervina) som sällan blir större än 10 taggar, och skovelhorn (palmata) som kan få över 30 taggar och kännetecknas av en stor platta omgiven av korta taggar. I de södra delarna av landet kan man också se en blandform med både en skovel och långa taggar.

När älgturen nått sin topp, vilket kan ske vid 7–9 års ålder så säger man att den börjar gå på retur. Får den bli äldre så sjunker antalet taggar men grovleken fortsätter öka, liksom spännvidden. Det är dock ovanligt att tjurar blir äldre än så. De flesta tjurar dör betydligt tidigare.

Stånhorn och skovelhorn.
Foto: Jörgen Wiklund, SLU

Hur använder älgen sina sinnen; syn, lukt och hörsel?

Älgen har små ögon i förhållande till sin kroppsstorlek. Det innebär att den mer förlitar sig på hörsel och luktsinnet. Den är ändå bra på att upptäcka konturer men ser inte så bra detaljer och inte heller så bra i mörker. Många tror att älgar och flera andra arter är färgblinda men de uppfattar färger på ett annat sätt än vi människor gör. Ögonen är belägna mer utåt sidorna på huvudet vilket gör att de även kan se lite bakåt.

Luktsinnet och hörseln är mycket bra och de används för att upptäcka fara och identifiera andra individer, och inte minst under parningssäsongen där en tjur kan lukta sig till en ko som är redo eller nästan redo att para sig. Öronen är som stora vridbara parabolantennor kan höra 360 grader – runt hela älgen.

Vad är älgar rädda för?

Älgar är rädda för det mesta som de inte är vana vid och de använder sina sinnen för att försöka känna igen vad det är som kan utgöra en fara. Älgar som uppehåller sig nära människor är oftast inte lika rädda som älgar som uppehåller sig långt från bebyggelse. Men precis som många andra vilda djur kan älgar vänja sig vid det mesta så länge det inte innebär att de utsätts för obehag och stress.

Vad vill ni fråga forskarna?

Har du eller din klass andra frågor om älg, andra djur eller natur? Skicka in dem på sidan slu.se/algskolan så kanske just era frågor dyker upp i vår livesändning!

